

Кравченко Алла Петрівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства та фінансів Полтавського інституту економіки і права

ПРАВОВА РЕАЛЬНІСТЬ: ІРРАЦІОНАЛЬНІСТЬ МІФОЛОГІЧНИХ І РЕЛІГІЙНИХ АСПЕКТІВ

Міфологія, релігія і право як типи світогляду містять як раціональні так і ірраціональні складові, хоча, звісно, їх співвідношення є різним у кожному з цих типів. Міфи ґрунтуються на чуттєвому ставленні людини до світу, зокрема, до історичного світу, який виокремлюється з природного універсуму. Але це ставлення особливе, світоглядне. Тому міф є не просто чуттєвим відношенням, фізіологічним відчуттям, він є світовідчуттям. Тобто це таке відчуття історичної реальності, коли щось конкретно-чуттєве сприймається як узагальнене: це чуттєве відбиття світу як цілого. Адже з трьох основних рівнів ставлення до людини, до світу – світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння – у міфологічному баченні історії найрозвинутішим є саме світовідчуття, а світосприйняття та світорозуміння перебувають тут ще в латентному стані, прихованому й зародковому. Отже, міфологічне світовідчуття виконує не лише власні функції, а значною мірою й функції уявлення та узагальнення, властиві розвинутим формам світогляду – світосприйняттю та світорозумінню. Тому світовідчуття, на нашу думку, набуває більш раціональних рис у світогляді міфологічному, ніж у релігійному чи правовому.

Унаслідок цього міфічне світовідчуття, на відміну від звичайного, фізіологічного відчуття, завжди містить у собі момент чарівного, фантастичного, постає як чуттєве персоніфіковане й водночас узагальнене уособлення якоїсь вищої сили, що творить світ природи й людей (яка в міфології розглядається як щось єдине). Міфічне узагальнення не є логічним, воно відбувається не через абстрактні поняття (бо їх ще взагалі немає), а спочатку через чуттєві персоніфікації тотемного характеру. З цим пов'язана ще одна особливість міфу як форми світоглядного освоєння світу – він (міф) не є причинно-наслідковим поясненням явищ, процесів і речей. Міф – це така об'єктивація суб'єктивного переживання чи враження, за якої породження людської фантазії приймаються за реальність, тоді як справжня реальність тлумачиться як щось похідне, вторинне.

Близькою до такого міфологічного світовідчуття є стихійне правовідчуття законопослушного громадянина, для якого право є samozрозумілим, таким, що не потребує додаткового обґрунтування: “Так слід робити, тому що так прийнято робити”. Правова свідомість виникає таким чином одночасно з визнанням права як обов'язкової складової суспільної реальності. Сила права не зводиться до обставин його визнання, а базується на самому факті його визнання.

Звертаючись до аналізу релігійного світогляду, слід зазначити, що не-оціненна заслуга релігійного осмислення суспільства полягає в тому, що саме в його рамках світоглядні питання вперше починають формулюватися і вирішуватися не стихійно, в несвідомій формі, а цілеспрямовано, свідомо. Адже міфологічне бачення світу є принципово нерелігійним. Міф закінчується там, де починається рефлексія, самоусвідомлення. Міфологічне схоплення світу не може зробити своїм предметом самого себе. Тому міфологічна свідомість, і в цьому полягає один з її основних парадоксів, ставить і розв'язує навіть найголовніші історичні, смисложиттєві питання несвідомо, “за спиною свідомості” (за висловом Гегеля), інстинк-топодібно. А отже, — й неадекватно, в перетворених формах. Релігійне осягнення історичної реальності, на відміну від міфологічного, вже не є суто нерелігійним, лише стихійним. Воно реалізується вже через єдність стихійної й свідомої складових. Щоправда, особливо на перших етапах формування й розвитку релігійного осмислення історії – з переважан-ням стихійного начала. Пізніше ж поступово дедалі більше зростає роль вже свідомого начала в релігійному розумінні історичного світу людей. Однак, від свого виникнення й до сучасного етапу існування релігійне сприйняття суспільної реальності, подібно до міфологічного, розглядає відношення “людина — суспільний світ” не у його чистому вигляді, а че-рез посередництво низки інших, незвичайних, істот – богів, духів, ангелів, демонів тощо.

Релігія не лише укорінює людські закони у законах божественних, але й вперше формує у людини своєрідне відчуття глибинного релігійно-го обов'язку, який задає специфічне відношення до світу: людина постійно свідомо відчуває себе не лише у певному праві (дарованому Богом-Отцем і засвідченому Богом-Сином), але й у постійному обов'язку-боргу перед кож-ним ближнім (християнська любов має бути активною, а не споглядалною). Тим самим формується важливий елемент світогляду людини, який зберігає свою силу і сьогодні: самим своїм існуванням людина вже засвідчує певні права і певні обов'язки, конкретна система права лише уточнює їх.

Релігійний світогляд вперше розгорнуто формує, на нашу думку, таку важливу складову будь-якого світогляду як суспільний ідеал. Для філосо-фії права це означало відкриття принципово важливого для правової ре-альності розрізнення реальності наявного і реальності належного. Саме належне і є суспільним ідеалом. У праві також далеко не все реалізується на сто відсотків, однак так само, як у релігійному світогляді головне — не бути безгрішним, але уникати гріха, докладаючи до цього максимум зу-силь (у орієнтації на релігійний ідеал), так і у світогляді з правової точки зору важливий передусім намір не порушувати закон і право та докладан-ня зусиль по втіленню цього наміру.

Усі три типи світогляду – міфологічний, релігійний і правовий – по-стають не тільки як три прогресуючі, послідовні основоположні форми

осягання правової реальності. Але, й не меншою мірою, – як три співіснуючі й сьогодні способи осмислення права. Кожен з цих світоглядів характеризується власним, лише йому притаманним підходом до вираження й тлумачення правової реальності. Тому будь-який з них є однаково необхідним, по своєму повноцінним і “рівноправним” щодо інших. А в певному якомусь вимірі – навіть таким, що має й переваги щодо двох інших.

Як змінюється історично співвідношення ролей основних пізнавальних здатностей у філософському світоглядному охопленні своєрідності суспільної дійсності, так може змінюватись воно і контекстуально – відповідно до суспільно-правових потреб. Якщо в міфологічному осягненні визначальну функцію виконували органи відчуття, в релігійному – продуктивна й репродуктивна уява, то в правовому – інтелект, тобто розсудок і розум людини. І в усіх цих трьох формах велику роль відіграє також така людська здатність як воля, яку коротко можна схарактеризувати як спроможність людини ставити перед собою цілі (діяльності, відносин, спілкування, поведінки, організації тощо) і мобілізувати та зосереджувати свої здатності, здібності й зусилля на їх реалізації.

У кожному з означених типів осягнення права воля є важливим і необхідним компонентом. У міфологічному погляді на правові реалії воля в якості природної здатності постає в найбільш чистому вигляді — як сліпа й передусім імпульсивна сила. При цьому тут вона відзначається найвищою загальною, надпотужною, так би мовити, енергетичною напругою, хоча в окремих випадках, у тих чи інших індивідів може бути й значно послабленою, що відбивається, звісно, й на характері їх міфологічного світовідчуття. У структурі релігійного сприйняття права воля постає не тільки, а подекуди й не стільки як породжуюча й спрямовуюча буттеві імпульси людини сила, скільки як сила підпорядковуюча, організуюча, керуюча і навіть гальмуюча, стримуюча тощо. Водночас не можна не враховувати й тієї обставини, що інколи саме в сфері релігійного світовідношення спостерігаються своєрідні вольові “флуктуації”, небачені де-інде (типові приклади — релігійний фанатизм, або ж, навпаки, героїчне вільнодумство. В обох випадках вольова домінанта може призводити, в крайньому варіанті, до свідомої самопожертви заради певних світоглядних ідей, ідеалів, переконань тощо). Ще чіткіше означена регулятивна, стримуюча й гальмуюча роль волі виявляється, в якості загальної тенденції, у філософському правовому світоспогляданні. У певному сенсі й з усіма належними застереженнями можна очевидно твердити, що мірою зростання, в світоглядному осягненні правових явищ, ролі інтелектуальних начал значення й сила вияву начал вольових, навпаки, зменшується.

Раціональне та ірраціональне, таким чином, постають як потужні чинники, що спрямовують людську волю в правове або позаправове поле у залежності від того, наскільки визначеним у правовому відношенні виявляється світогляд людини. Саме завдяки вольовій діяльності з стихій-

но аморфного і неорганізованого світогляду викристалізуються базові принципи його організації. Ці принципи є орієнтирами, котрі задають стратегію захисту тих основних цінностей, завдяки яким філософія права набуває універсальної сили правового значення. Адже попри усю розмаїтість історичних контекстів і правових традицій, право завжди захищає людину. Тому на відміну від конкретної системи права, яка захищає певні національні, корпоративні тощо цінності, а отже і різні світогляди, філософія права формує свої власні, універсальні для всіх людей і культур світоглядні засади.

Калюжна Юлія Іванівна

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ЇХ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ.

Формування професіонала у навчальному процесі вищої школи є складним та різноплановим процесом. Він передбачає формування системи фахових та психолого-педагогічних знань, засвоєння суті та змісту сучасних педагогічних технологій і навичок їх практичного застосування. Проте не менш важливим є ознайомлення студентів з широким колом новітніх наукових досягнень, яке значною мірою пов'язане з їх самостійною пізнавальною діяльністю. Саме тому актуальним завданням вищої школи сьогодні є формування активної життєвої позиції юнацтва, спрямованості на самостійний пошук важливих проблем у професійній діяльності та шляхів їх оптимального розв'язку. У сучасній психолого – педагогічній літературі вказуються суттєві протиріччя, які можуть гальмувати реалізацію цього завдання [1 ; 4; 5].

Насамперед, це суттєве протиріччя між тенденцією педагогів до управління пізнавальною діяльністю молоді і прагненням самої творчої особистості до самоуправління. Воно обумовлюється необхідністю викладачів сформувати у молоді стандарти виконання системи професійних дій, яка наштовхується на опір таким впливам з боку творчо обдарованих студентів. Таким чином вони демонструють прагнення спиратися передусім на власний досвід та пізнавальні потреби і можливості. Педагогами така тенденція молоді часто розцінюється як недбалість чи недисциплінованість. Друге протиріччя навчального процесу у вищій школі полягає у тому, що у переліку навчальних задач, які пропонуються студентам, переважають такі, що мають індивідуальний характер. Проте сьогодні важко уявити професійну діяльність, яка б не передбачала співпрацю з оточуючими у виробничому середовищі та формування навичок колективної